

PRZEGLĄD PRAWA ADMINISTRACYJNEGO

(7)2024 • DOI: 10.17951/ppa.2024.7.175-189

UNIwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

MAREK WOŹNICKI

marek.kamil.woznicki@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7010-134X>

Wielkość okręgów wyborczych w wyborach do sejmików województw a zasada wyborów proporcjonalnych

*Size of Constituencies in Elections to Voivodeships
Assemblies and the Principle of Proportional Elections*

I

Zgodnie z art. 169 ust. 2 Konstytucji RP¹ wybory do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego są powszechne, równe, bezpośrednie i odbywają się w głosowaniu tajnym. Z kolei art. 459 § 1 w zw. z art. 444 § 1 Kodeksu wyborczego² precyzuje, że w przypadku wyborów radnych do sejmików województw obowiązuje także zasada proporcjonalności wyborów. Zasada ta jest stosowana również w wyborach radnych do rad powiatów oraz radnych do rad

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, z późn. zm.).

² Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz.U. 2011, nr 21, poz. 112; t.j. Dz.U. 2023, poz. 2408).

gmin w gminach powyżej 20 tys. mieszkańców³. W doktrynie uważa się zwykle, że wymóg proporcjonalności wyborów oznacza, iż kandydaci startują w wyborach w ramach list kandydatów zgłoszonych przez określone komitety wyborcze w okręgach wielomandatowych, a podział mandatów pomiędzy poszczególne komitety powinien być proporcjonalny do wyników głosowania⁴. W tym celu stosowane są różne matematyczne metody przeliczania głosów na mandaty, wśród których polski ustawodawca preferuje metodę d'Hondta⁵. Ponadto w przypadku stosowania zasady wyborów proporcjonalnych dokonuje się zwykle podziału terytorium danej jednostki samorządu terytorialnego na kilka wielomandatowych okręgów wyborczych. Obecnie obowiązujące przepisy Kodeksu wyborczego przewidują, że okręgiem wyborczym w wyborach do sejmiku województwa jest co do zasady powiat lub jego część. Łączenie powiatów w celu utworzenia okręgu wyborczego jest dopuszczalne jedynie w przypadku, gdyby liczba radnych wybieranych w danym powiecie do sejmiku województwa była mniejsza niż 5. Z kolei podział powiatu na dwa lub więcej okręgów jest dopuszczalny jedynie w przypadku, gdyby liczba radnych przypadająca na ten powiat, wynikająca z normy przedstawicielstwa dla okręgów, wynosiła więcej niż 15⁶. W wyborach do sejmików w każdym okręgu wybiera się zatem od 5 do 15 radnych z zastrzeżeniem, że w żadnym z powiatów stanowiących jeden okręg wyborczy nie mogą być wybierani radni w liczbie równej lub większej niż trzy piąte ogólnej liczby danej rady⁷. Zgodnie z tymi zasadami każde z województw zostało podzielone na kilka (zwykle 5–7) okręgów wyborczych, w których wybiera się od 5 do 11 radnych; łącznie istnieje 85 okręgów wyborczych, w których wybiera się 552 radnych wojewódzkich⁸.

³ Art. 444 § 1 i art. 450 Kodeksu wyborczego.

⁴ M. Chmaj, *Ewolucja zasady wyborów proporcjonalnych w polskim prawie wyborczym do Sejmu po 1989 r.*, [w:] *25 lat demokratycznego prawa wyborczego i organów wyborczych w Polsce (1991–2016)*, red. W. Hermeliński, B. Tokaj, cz. 2, Warszawa 2016, s. 44–45; P. Czarny, *Komentarz do art. 96*, [w:] *Konstytucja RP. Komentarz*, t. 2: *Komentarz do art. 87–243*, red. M. Safjan, L. Bosek, LEX/el. 2016, uwaga 33; L. Garlicki, *Komentarz do art. 96*, [w:] *Konstytucja RP. Komentarz*, red. L. Garlicki, t. 1, Warszawa 1999, uwaga 31; K. Urbaniak, *Konstytucyjna zasada proporcjonalności wyborów i jej implementacja w prawie wyborczym do Sejmu RP*, [w:] *Konstytucja w państwie demokratycznym*, red. S. Patyra, M. Sadowski, K. Urbaniak, Poznań 2017, s. 219; idem, *Zasada proporcjonalności w samorządowym prawie wyborczym*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2018, nr 4, s. 44; M. Zubik, *Na temat konstytucyjnych aspektów zasady proporcjonalności wyborów do Sejmu RP (art. 96 ust. 2 Konstytucji)*, „Przegląd Sejmowy” 2001, nr 1, s. 63. Na temat różnych definicji zasady proporcjonalności zob. K. Urbaniak, *Konstytucyjna zasada...*, s. 213–217.

⁵ M. Chmaj, W. Skrzydło, *System wyborczy w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2015, s. 61. Por. art. 444 § 1 Kodeksu wyborczego.

⁶ Art. 462 § 2–3 i 5 Kodeksu wyborczego.

⁷ Art. 463 § 1 Kodeksu wyborczego.

⁸ Obliczenia własne na podstawie danych ze strony <https://www.wybory.gov.pl/samorzad2024> (dostęp: 27.04.2024).

Tak ukształtowane zasady wyborów do sejmików województw są zatem niemalże kopią zasad wyborów do Sejmu RP, podobnie zresztą jak zasady wyborów do rad powiatów i rad gmin powyżej 20 tys. mieszkańców⁹. Stąd też niejednokrotnie podlegają one tej samej krytyce z uwagi na fakt, że wyniki wyborów do rad, tak jak wyniki wyborów do pierwszej izby parlamentu, pomimo zastosowania przymiotnika „proporcjonalne”, zazwyczaj nie odzwierciedlają w sposób ściśle proporcjonalny wyników głosowania. Zjawisko to określane jest mianem „deformacji wyników wyborów”¹⁰ czy też „dysproporcjonalności”¹¹. Jako przyczyny takiej deformacji najczęściej wskazuje się: wybór metody d’Hondta jako metody przeliczania głosów na mandaty, istnienie tzw. progów wyborczych¹² oraz wielkość okręgów wyborczych.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza wpływu wielkości okręgów wyborczych w wyborach do sejmików województw na realizację zasady proporcjonalności wyborów. Jako hipotezę badawczą przyjęto, że istnienie w każdym z 16 województw kilku (od 4 do 7) okręgów wyborczych w wyborach do sejmiku jest jednym z głównych powodów występowania dysproporcjonalności tych wyborów, zważywszy na fakt, że podziału mandatów pomiędzy komitety wyborcze dokonuje się w skali okręgów, a nie w skali całego województwa¹³.

Należy zauważyć, że zagadnienie wpływu wielkości okręgów wyborczych na przestrzeganie zasady proporcjonalności wyborów w wyborach do rad było już analizowane w doktrynie, ale w sposób dość ogólny¹⁴. Natomiast kwestia realizacji zasady proporcjonalności w wyborach do Sejmu doczekała się bardziej pogłębionych analiz, dotyczących zarówno wpływu wielkości okręgów wyborczych na proporcjonalność wyborów¹⁵, jak i propozycji zwiększenia liczby okręgów wyborczych w wyborach do pierwszej izby parlamentu w Polsce¹⁶.

⁹ M. Woźnicki, *Ewolucja podstawowych zasad polskiego prawa wyborczego w wyborach do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego i w wyborach parlamentarnych w Polsce po 1989 r.*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2020, nr 1, s. 84–86.

¹⁰ M. Chmaj, W. Skrzydło, *op. cit.*, s. 67.

¹¹ B. Michalak, *(Dys)proporcjonalność polskich wyborów samorządowych*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2021, nr 4, s. 281.

¹² M. Chmaj, W. Skrzydło, *op. cit.*, s. 68.

¹³ Art. 444 § 1 w zw. z art. 459 § 1 Kodeksu wyborczego.

¹⁴ Zob. K. Urbaniak, *Zasada proporcjonalności...*, s. 47–51; B. Michalak, *(Dys)proporcjonalność...*, s. 277–283; M. Rulka, *Okręgi wyborcze a zasada proporcjonalności i równości prawa wyborczego*, „Prawo i Polityka” 2010, nr 2.

¹⁵ Problemem wpływu wielkości okręgów wyborczych na poziom dysproporcjonalności wyborów do Sejmu z lat 2001–2015 zajął się np. B. Michalak (*Czy duże okręgi wyborcze zawsze zwiększają proporcjonalność wyborów? Nowe dowody z polskich wyborów parlamentarnych*, „Decyzje” 2016, nr 25, s. 71–75).

¹⁶ Por. np. K. Urbaniak, *Konstytucyjna zasada...*, s. 229 i zamieszczona tu symulacja wyników wyborów do Sejmu z 2015 r. w oparciu o 100 okręgów wyborczych. Podobnie J. Flis. B. Michalak,

W niniejszym opracowaniu przedstawiono natomiast wyniki badań dotyczących hipotetycznego wpływu zmiany zasady ustalania wyników wyborów w ramach okręgów wyborczych (i przyjęcia zasady ustalania wyników wyborów na podstawie wyników głosowania w skali województw) na wyniki wyborów do sejmików województw z 2024 r.

II

Jak już wspomniano, obowiązujące od 2011 r. przepisy Kodeksu wyborczego przewidują istnienie w wyborach do sejmików województw wielomandatowych okręgów wyborczych. W tej kwestii regulacje kodeksowe są w istocie powtórzeniem rozwiązań przyjętych w samorządowej ordynacji wyborczej z 1998 r.¹⁷. Obowiązujące rozwiązania przewidują istnienie 85 okręgów wyborczych, w których wybiera się w sumie 552 radnych. Średnio w każdym okręgu powinno być zatem wybieranych 6,4 radnych, natomiast w praktyce ponad jedna czwarta okręgów (25 okręgów, czyli 29,4%) to okręgi małe¹⁸, które liczą tylko 5 mandatów. Prawie połowa okręgów (41, czyli 48,2%) to okręgi 6- lub 7-mandatowe, 16 okręgów (18,8%) to okręgi 8- lub 9-mandatowe, a jedynie 3 okręgi (3,5%) to okręgi zaliczane do tzw. okręgów dużych, ponieważ wybiera się w nich 10 lub 11 radnych. To „rozdrobienie” okręgów wyborczych jest wyraźnie widoczne również wtedy, gdy porówna się liczbę okręgów wyborczych z liczbą radnych wybieranych w poszczególnych województwach. Jak widać w tabeli 1, w większości województw dominuje zasada wyboru radnych w okręgach 5- i 6-mandatowych.

„Minimalne” manipulacje, czyli konsekwencje polityczne zmiany struktury okręgów wyborczych w wyborach do Sejmu RP, „Decyzje” 2019, nr 31, s. 78 i n.

¹⁷ M. Woźnicki, *op. cit.*, s. 83–84.

¹⁸ Najpopularniejsza klasyfikacja okręgów wyborczych ze względu na ich wielkość zakłada wyróżnienie okręgów małych (2–5 mandatów), średnich (6–9) i dużych (10 i więcej). Zob. D. Nohlen, *Prawo wyborcze i system partyjny. O teorii systemów wyborczych*, Warszawa 2004, s. 81; M. Rulka, *op. cit.*, s. 165.

Tabela 1. Liczba radnych i liczba okręgów wyborczych w wyborach do sejmików województw w podziale na województwa

Województwo	Dolnośląskie	Kujawsko-pomorskie	Lubelskie	Lubuskie	Łódzkie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Podkarpackie	Podlaskie	Pomorskie	Śląskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-mazurskie	Wielkopolskie	Zachodniopomorskie	Suma
Liczba radnych	36	30	33	30	33	39	51	30	33	30	33	45	30	30	39	30	552
Okręgi 5-mandatowe	–	6	1	1	2	1	3	3	1	–	1	1	–	1	2	2	25
Okręgi 6-mandatowe	2	–	3	3	1	2	–	–	2	1	1	2	–	3	–	2	23
Okręgi 7-mandatowe	–	–	–	1	–	2	1	1	–	1	2	4	3	1	3	–	18
Okręgi 8-mandatowe	3	–	–	–	1	1	–	1	2	1	1	–	1	–	1	1	12
Okręgi 9-mandatowe	–	–	–	–	1	–	2	–	–	1	–	–	–	–	–	–	4
Okręgi 10-mandatowe	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	2
Okręgi 11-mandatowe	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
Liczba okręgów wyborczych	5	6	5	5	5	6	7	5	5	4	5	7	4	5	6	5	85

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze strony <https://www.wybory.gov.pl/sa-morzad2024> (dostęp: 27.04.2024).

Niewątpliwie funkcjonowanie dużej liczby okręgów wyborczych o „małej” i „średniej” wielkości przekłada się na realizację zasady proporcjonalności w wyborach do sejmików województw. Z jednej strony oczywiste jest, że im większy okręg wyborczy, tym bardziej wynik wyborów w okręgu (czyli podział mandatów pomiędzy poszczególne komitety wyborcze) zbliżony do wyników głosowania. Z drugiej strony należy zauważyć, że wielkość okręgu wyborczego wpływa na istnienie tzw. naturalnego progu wyborczego, czyli minimalnego odsetka głosów koniecznego do zdobycia jednego mandatu w okręgu¹⁹. Im większy okręg, tym niższy jest ten próg. W okręgu 5-mandatowym próg ten wynosi około 12,5%, 6-mandatowym – 10,7%, a w 7-mandatowym – prawie 9,4%. Szacuje się, że dopie-

¹⁹ Zob. B. Michalak, *Próg naturalny*, [w:] *Leksykon prawa wyborczego i referendalnego oraz systemów wyborczych*, red. A. Sokala, P. Uziębło, B. Michalak, Warszawa 2013, s. 183–185.

ro w okręgu 14-mandatowym próg naturalny zrównuje się z progiem ustawowym i wynosi około 5%²⁰. Aktualnie w żadnym z okręgów wyborczych w wyborach do sejmików województw nie występuje sytuacja, w której próg naturalny jest równy progowi ustawowemu lub jest od niego niższy.

Nic dziwnego zatem, że taki kształt okręgów wyborczych wpływa na zmniejszenie szans małych i średnich ugrupowań politycznych na uzyskanie liczby mandatów odpowiadającej poparciu, które te ugrupowania otrzymały w wyborach. W wyborach do sejmików województw przeprowadzonych w 2024 r. mandaty radnych do sejmików województw we wszystkich województwach wprowadziły jedynie trzy komitety wyborcze: Prawo i Sprawiedliwość (PiS; 239 radnych), Koalicja Obywatelska (KO; 210 radnych) oraz Trzecia Droga (TD; 80 radnych). Dużo słabiej wypadły komitety Lewicy (8 radnych) oraz Konfederacji i Bezpartyjnych Samorządowców (KiBS; 6 radnych)²¹, pomimo przekroczenia przez te komitety 5% progów wyborczych w zdecydowanej większości województw.

Tabela 2. Wyniki wyborów w wyborach do sejmików województw w 2024 r. (%)

Komitet	PiS		KO		TD		Lewica		KiBS		Inne		Głosy „zmarnowane”*
	G	M	G	M	G	M	G	M	G	M	G	M	
Województwo	G	M	G	M	G	M	G	M	G	M	G	M	
Dolnośląskie	27,5	36,1	33,5	41,7	11,4	11,1	7,1	2,8	6,2	0	10,6	8,3	3,4
Kujawsko-pomorskie	28,2	36,7	38,3	46,7	17,2	16,7	6,9	0	6,5	0	0	0	3,0
Lubelskie	47,2	63,6	19,2	18,2	15,2	15,2	4,7	0	8,7	3,0	0	0	9,8
Lubuskie	25,0	33,3	34,7	46,7	18,7	20,0	8,3	0	6,2	0	0	0	7,0
Łódzkie	37,6	48,5	30,4	36,4	14,2	12,1	6,3	3,3	6,6	0	0	0	4,8
Małopolskie	43,9	53,9	25,9	30,8	12,4	15,4	4,7	0	8,0	0	0	0	9,8
Mazowieckie	33,2	41,2	31,5	39,2	16,5	15,7	6,9	2,0	6,8	2,0	0	0	5,0
Opolskie	25,3	33,3	36,5	46,7	9,3	3,3	3,6	0	5,9	0	16,2	16,7	6,7
Podkarpackie	52,0	63,6	16,3	18,2	12,4	12,1	3,8	0	9,9	6,1	0	0	9,5
Podlaskie	43,5	50,0	22,8	26,7	16,5	20,0	3,4	0	10,0	3,3	0	0	7,4
Pomorskie	25,7	30,3	43,8	60,6	10,3	9,1	6,3	0	6,6	0	0	0	7,3
Śląskie	31,1	40,0	32,4	44,4	10,6	11,1	8,2	4,4	6,9	0	0	0	10,8
Świętokrzyskie	42,0	53,3	18,7	20,0	21,7	23,3	4,1	0	9,2	3,3	0	0	8,4
Warmińsko-mazurskie	30,7	36,7	34,9	43,3	16,6	20,0	6,3	0	7,5	0	0	0	4,0
Wielkopolskie	26,9	38,5	32,0	38,5	17,5	18,0	7,6	5,1	6,6	0	0	0	9,4

²⁰ B. Michalak, *(Dys)proporcjonalność...*, s. 278, 280.

²¹ Ponadto w trzech województwach mandaty zdobyły inne komitety: Stowarzyszenie „Bezpartyjni Samorządowcy” w województwie dolnośląskim (3 mandaty), Koalicji Samorządowej OK Samorząd w województwie zachodniopomorskim (1 mandat) oraz komitet lokalny Śląscy Samorządowcy w województwie opolskim (5 mandatów).

Komitet	PiS		KO		TD		Lewica		KiBS		Inne		Głosy „zmarnowane”*
	G	M	G	M	G	M	G	M	G	M	G	M	
Zachodnio-pomorskie	25,1	33,3	38,9	50,0	10,6	10,0	7,9	3,3	5,7	0	8,4	3,3	3,5

Objaśnienie: PiS – KW Prawo i Sprawiedliwość; KO – KKW Koalicja Obywatelska; TD – KKW Trzecia Droga PSL-PL 2050 Szymona Hołowni; Lewica – KKW Lewica; KiBS – KWW Konfederacja i Bezpartyjni Samorządowcy; G – odsetek głosów; M – odsetek mandatów, w zaokrągleniu do pierwszej liczby po przecinku. W rubryce „Inne” zamieszczono wyniki tych komitetów, które zdobyły pojedyncze mandaty w trzech wspomnianych wyżej województwach.

* Głosy „zmarnowane” to głosy oddane na komitety wyborcze, które nie przekroczyły progów wyborczych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w serwisie <https://www.wybory.gov.pl/samorzad2024> (dostęp: 27.04.2024).

Na podstawie danych zamieszczonych w tabeli 2 można stwierdzić istnienie znacznego poziomu dysproporcjonalności wyborów. Z jednej strony można wskazać na istnienie znaczącej „premię dla zwycięzców” (np. w województwach lubelskim i podkarpackim poparcie uzyskane przez komitet PiS na poziomie 47–52% głosów dało temu komitetowi ponad 63% mandatów; podobnie poparcie uzyskane przez komitet KO w województwie pomorskim na poziomie niespełna 44% głosów dało ponad 60% mandatów), z drugiej zaś mniejsze komitety często nie zdobyły żadnego mandatu w sejmiku danego województwa pomimo przekroczenia 5% progu wyborczego (Lewica – w 4 przypadkach, KiBS – aż w 11). W skrajnych przypadkach nawet 8% poparcia, uzyskanego przez Lewicę w województwie lubuskim, a przez komitet KiBS w województwie małopolskim, nie przełożyło się na żaden mandat dla tych komitetów.

III

Okoliczność, iż stosowanie zbyt małych okręgów wyborczych w połączeniu z metodą d’Hondta powoduje wystąpienie znaczącej dysproporcjonalności wyborów, była już podnoszona w doktrynie²². Stąd pojawiały się sugestie, aby stosować tzw. zmodyfikowaną metodę Sainte-Laguë jako dającą proporcjonalne wyniki niezależnie od wielkości okręgów wyborczych²³. W celu potwierdzenia tego stanowiska należało dokonać przeliczenia wyników wyborów do sejmików województw z 2024 r. z uwzględnieniem tzw. zmodyfikowanej metody Sainte-

²² K. Urbaniak, *Zasada proporcjonalności...*, s. 50–51.

²³ M. Rulka, *op. cit.*, s. 164–165.

-Laguë, stosowanej m.in. w wyborach do rad gmin w latach 1990 i 1994 oraz w wyborach do Sejmu z 2001 r.²⁴. Wyniki obliczeń przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Wyniki wyborów do sejmików województw w 2024 r. z zastosowaniem tzw. zmodyfikowanej metody Sainte-Laguë (%)

Komitet	PiS		KO		TD		Lewica		KWiN		Inne		Głosy „zmarnowane”*
	G	M	G	M	G	M	G	M	G	M	G	M	
Województwo	G	M	G	M	G	M	G	M	G	M	G	M	
Dolnośląskie	27,5	36,1	33,5	41,7	11,4	11,1	7,1	2,8	6,2	0	10,6	8,3	3,4
Kujawsko-pomorskie	28,2	36,7	38,3	46,7	17,2	16,7	6,9	0	6,5	0	0	0	3,0
Lubelskie	47,2	57,6	19,2	21,2	15,2	18,2	4,7	0	8,7	3,0	0	0	9,8
Lubuskie	25,0	30,0	34,7	40,0	18,7	20,0	8,3	6,7	6,2	0	0	0	7,0
Łódzkie	37,6	45,5	30,4	36,4	14,2	15,2	6,3	3,0	6,6	0	0	0	4,8
Małopolskie	43,9	48,7	25,9	33,3	12,4	15,4	4,7	0	8,0	2,6	0	0	9,8
Mazowieckie	33,2	39,2	31,5	35,3	16,5	15,7	6,9	5,9	6,8	3,9	0	0	5,0
Opolskie	25,3	33,3	36,5	40,0	9,3	6,7	3,6	0	5,9	0	16,2	16,7	6,7
Podkarpackie	52,0	57,6	16,3	18,2	12,4	12,1	3,8	0	9,9	12,1	0	0	9,5
Podlaskie	43,5	50,0	22,8	26,7	16,5	16,7	3,4	0	10,0	6,7	0	0	7,4
Pomorskie	25,7	33,3	43,8	54,5	10,3	12,1	6,3	0	6,6	0	0	0	7,3
Śląskie	31,1	40,0	32,4	42,2	10,6	13,3	8,2	4,4	6,9	0	0	0	10,8
Świętokrzyskie	42,0	50,0	18,7	20,0	21,7	23,3	4,1	0	9,2	6,7	0	0	8,4
Warmińsko-mazurskie	30,7	36,7	34,9	43,3	16,6	20,0	6,3	0	7,5	0	0	0	4,0
Wielkopolskie	26,9	38,5	32,0	38,5	17,5	18,0	7,6	5,1	6,6	0	0	0	9,4
Zachodnio-pomorskie	25,1	33,3	38,9	50,0	10,6	10,0	7,9	3,3	5,7	0	8,4	3,3	3,5

Objaśnienie: PiS – KW Prawo i Sprawiedliwość; KO – KKW Koalicja Obywatelska; TD – KKW Trzecia Droga PSL-PL 2050 Szymona Hołowni; Lewica – KKW Lewica; KiBS – KWW Konfederacja i Bezpartyjni Samorządowcy; G – odsetek głosów; M – odsetek mandatów, w zaokrągleniu do pierwszej liczby po przecinku. W rubryce „Inne” zamieszczono wyniki tych komitetów, które zdobyły pojedyncze mandaty w trzech wspomnianych wyżej województwach.

* Głosy „zmarnowane” to głosy oddane na komitety wyborcze, które nie przekroczyły progów wyborczych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w serwisie <https://www.wybory.gov.pl/samorzad2024> (dostęp: 27.04.2024).

Po hipotetycznym zastosowaniu w wyborach z 2024 r. tzw. zmodyfikowanej metody Sainte-Laguë mandaty radnych do sejmików województw byłyby rozdzielone pomiędzy komitety wyborcze: PiS (228 radnych), KO (204 radnych) oraz TD (85 radnych). Dużo słabiej wypadłyby komitety Lewicy (13 radnych) oraz KiBS (12 radnych), natomiast 10 mandatów przypadłoby innym komite-

²⁴ K. Urbaniak, *Zasada proporcjonalności...*, s. 46.

tom. Wyniki wyborów byłyby zatem bardziej zbliżone do wyników głosowania niż w przypadku metody d'Hondta, ale nadal istniałaby znaczna dysproporcja między wynikami głosowania a rezultatem wyborów, zwłaszcza w przypadku największych komitetów (PiS i KO) oraz tych najmniejszych (Lewica i KiBS).

Wydaje się zatem, że w tym wypadku konieczne jest dokonanie rewizji liczby okręgów wyborczych w wyborach do sejmików województw w celu zwiększenia ich wielkości. Być może zasadne byłoby przyjęcie formuły obowiązującej w wyborach do Sejmu RP, gdzie okręgi wyborcze muszą być co najmniej 7-mandatowe²⁵. Wiązałoby się to jednak z koniecznością dokonania nowego podziału województw na okręgi wyborcze (co zawsze jest sprawą kontrowersyjną), a wprowadzenie co najmniej 7-mandatowych okręgów wyborczych nie gwarantuje istotnego zwiększenia poziomu proporcjonalności wyników wyborów, o czym świadczą zastrzeżenia wobec obecnego systemu wyborczego do Sejmu RP²⁶.

Innym rozwiązaniem problemu dysproporcjonalności wyborów do sejmików województw byłoby zaadaptowanie rozwiązań obowiązujących w wyborach do Parlamentu Europejskiego. W tych wyborach funkcjonuje podział terytorium państwa na 13 okręgów wyborczych, ale podział mandatów pomiędzy komitety wyborcze jest dokonywany w oparciu o wyniki głosowania w skali kraju, a ustalenie liczby europosłów wybranych z poszczególnych okręgów ma charakter wtórny, uzależniony w dużej mierze od frekwencji wyborczej²⁷. Na tej samej zasadzie w wyborach radnych do sejmików województw można byłoby wprowadzić regułę, że podział mandatów pomiędzy komitety wyborcze nie jest dokonywany na podstawie wyników głosowania w poszczególnych okręgach wyborczych, lecz na podstawie wyników głosowania w skali całego województwa. Notabene analogiczne rozwiązanie można byłoby wprowadzić odpowiednio w wyborach radnych do rad gmin powyżej 20 tys. mieszkańców oraz radnych do rad powiatów. Dzięki temu nie byłoby obecnego problemu z tzw. naturalnymi progami wyborczymi, wynikającego ze zbyt małych rozmiarów okręgów wyborczych, a co za tym idzie zostałaby wyeliminowana główna przyczyna obecnie obserwowanej dysproporcjonalności wyborów do sejmików województw.

Na potwierdzenie powyższego dokonano obliczeń wyników wyborów z 7 kwietnia 2024 r. w sytuacji, gdyby wyniki wyborów ustalane były w skali całego województwa. Wyniki przedstawia tabela 4.

²⁵ Art. 201 § 2 Kodeksu wyborczego.

²⁶ Zob. np. B. Michalak, *Czy duże okręgi...*, s. 71–75.

²⁷ Art. 355–358 Kodeksu wyborczego; M. Chmaj, W. Skrzydło, *op. cit.*, s. 161.

Tabela 4. Wyniki wyborów do sejmików województw w 2024 r. obliczane według tzw. metody europejskiej (%)

Komitet	PiS		KO		TD		Lewica		KWiN		Inne		Głosy „zmarnowane”*
	G	M	G	M	G	M	G	M	G	M	G	M	
Województwo													
Dolnośląskie	27,5	30,6	33,5	36,1	11,4	11,1	7,1	5,6	6,2	5,6	10,6	11,1	3,4
Kujawsko-pomorskie	28,2	30,0	38,3	40,0	17,2	16,7	6,9	6,7	6,5	6,7	0	0	3,0
Lubelskie	47,2	54,5	19,2	21,2	15,2	15,2	4,7	0	8,7	9,1	0	0	9,8
Lubuskie	25,0	26,7	34,7	40,0	18,7	20,0	8,3	6,7	6,2	6,7	0	0	7,0
Łódzkie	37,6	39,4	30,4	33,3	14,2	15,2	6,3	6,1	6,6	6,1	0	0	4,8
Małopolskie	43,9	51,3	25,9	28,2	12,4	12,8	4,7	0	8,0	7,7	0	0	9,8
Mazowieckie	33,2	45,3	31,5	35,3	16,5	17,6	6,9	5,9	6,8	5,9	0	0	5,0
Opolskie	25,3	26,7	36,5	40,0	9,3	10,0	3,6	0	5,9	6,7	16,2	16,7	6,7
Podkarpackie	52,0	63,6	16,3	18,2	12,4	12,1	3,8	0	9,9	6,1	0	0	9,5
Podlaskie	43,5	50,0	22,8	23,3	16,5	16,7	3,4	0	10,0	10,0	0	0	7,4
Pomorskie	25,7	27,3	43,8	48,5	10,3	12,1	6,3	6,1	6,6	6,1	0	0	7,3
Śląskie	31,1	35,6	32,4	37,8	10,6	11,1	8,2	8,9	6,9	6,7	0	0	10,8
Świętokrzyskie	42,0	46,7	18,7	20,0	21,7	23,3	4,1	0	9,2	10,0	0	0	8,4
Warmińsko-mazurskie	30,7	33,3	34,9	36,7	16,6	16,7	6,3	6,7	7,5	6,7	0	0	4,0
Wielkopolskie	26,9	30,8	32,0	35,9	17,5	18,0	7,6	7,7	6,6	7,7	0	0	9,4
Zachodnio-pomorskie	25,1	26,7	38,9	43,3	10,6	10,0	7,9	6,7	5,7	6,7	8,4	6,7	3,5

Objaśnienie: PiS – KW Prawo i Sprawiedliwość; KO – KKW Koalicja Obywatelska; TD – KKW Trzecia Droga PSL-PL 2050 Szymona Hołowni; Lewica – KKW Lewica; KiBS – KWW Konfederacja i Bezpartyjni Samorządowcy; G – odsetek głosów; M – odsetek mandatów, w zaokrągleniu do pierwszej liczby po przecinku. W rubryce „Inne” zamieszczono wyniki tych komitetów, które zdobyły pojedyncze mandaty w trzech wspomnianych wyżej województwach.

* Głosy „zmarnowane” to głosy oddane na komitety wyborcze, które nie przekroczyły progów wyborczych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w serwisie <https://www.wybory.gov.pl/samorzad2024> (dostęp: 27.04.2024).

Mandaty radnych do sejmików województw byłyby rozdzielone pomiędzy komitety wyborcze: PiS (211 radnych), KO (188 radnych), TD (83 radnych), KiBS (34 radnych) oraz Lewicy (25 radnych), natomiast 11 mandatów przypadłoby innym komitetom²⁸.

²⁸ Większą liczbę mandatów uzyskałyby komitety Stowarzyszenia Bezpartyjnych Samorządowców w województwie dolnośląskim (4 mandaty), Koalicji Samorządowej OK Samorząd w województwie zachodniopomorskim (2 mandaty), natomiast nie zmieniłby się wynik komitetu Śląscy Samorządowcy w województwie opolskim (5 mandatów).

Z tego zestawienia wynika, że dopiero podział mandatów dokonywany na poziomie województw, a nie na poziomie okręgów, pozwala na uzyskanie najbardziej proporcjonalnych wyników wyborów. Zaletą tego rozwiązania jest również to, że każdy komitet, który przekroczyłby próg wyborczy w danym województwie, uzyskałby co najmniej jeden mandat radnego.

Na poparcie tego pomysłu należy podnieść, że zagadnienie dysproporcjonalności wyborów doczekało się w doktrynie wielu prób ujęcia w formie statystycznej²⁹. Jedną z najpopularniejszych jest indeks Gallaghery (IG)³⁰, który wyrażany jest w procentach odchylenia od proporcjonalności, przy czym odchylenia poniżej 5% traktowane są za naturalne, a te powyżej 10% są charakterystyczne dla systemów większościowych³¹. Analizując z tego punktu widzenia wyniki wyborów do sejmików województw z 2024 r., można stwierdzić, że obecna reguła wybierania radnych w oparciu o małe i średnie okręgi wyborcze z zastosowaniem metody d'Hondta daje najbardziej dysproporcjonalne wyniki.

Tabela 6. Indeks Gallaghery (%)

Województwo	Dolnośląskie	Kujawsko-pomorskie	Lubelskie	Lubuskie	Łódzkie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Podkarpackie	Podlaskie	Pomorskie	Śląskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-mazurskie	Wielkopolskie	Zachodniopomorskie
IG 2024	10,2	10,9	13,0	13,1	10,5	10,6	9,5	11,4	9,6	8,1	14,3	12,3	9,7	10,5	11,3	11,7
IG SL	10,2	10,9	9,6	9,0	9,0	8,6	5,8	9,3	5,9	6,6	11,9	11,4	7,0	10,5	11,3	10,3
IG euro	3,6	2,3	6,7	5,3	3,3	6,8	3,8	4,1	9,6	5,5	5,1	5,8	5,0	3,1	5,5	4,0

Objaśnienie: IG 2024 – wartość Indeksu Gallaghery w wyborach 2024 r. po zastosowaniu metody d'Hondta; IG SL – wartość Indeksu Gallaghery w wyborach 2024 r. po zastosowaniu tzw. zmodyfikowanej metody Sainte-Laguë; IG euro – wartość Indeksu Gallaghery w wyborach 2024 r. po zastosowaniu metody d'Hondta z dokonywaniem podziału mandatów w skali całego województwa, czyli według zasady z wyborów do Parlamentu Europejskiego.

Źródło: opracowanie własne.

²⁹ A. Lijphart, *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies 1945–1990*, Oxford 1994, s. 58–60.

³⁰ *Ibidem*, s. 60–61. Indeks ustalany jest w ten sposób, że różnice pomiędzy odsetkiem poparcia a odsetkiem zdobytych mandatów przez poszczególne ugrupowania polityczne podnosi się do kwadratu, następnie sumuje się te liczby, dzieli przez 2 i z tej liczby oblicza się pierwiastek kwadratowy. Indeks przyjmuje wartość od 0 do 100. Zob. M. Gallagher, *Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems*, "Electoral Studies" 1991, vol. 10(1), s. 33–51.

³¹ B. Michalak, *(Dys)proporcjonalność...*, s. 281.

W przypadku zastosowania metody d'Hondta wraz z zastosowaniem reguły podziału mandatów w ramach małych i średnich okręgów wyborczych wartości IG są na tyle duże, że równie dobrze można by było wprowadzić zasadę, iż wybory radnych do sejmików województw mogłyby się odbywać według zasad ordynacji większościowej. Co istotne, zmiana metody przeliczania głosów na mandaty na tzw. zmodyfikowaną metodę Sainte-Laguë daje niewiele mniej nieproporcjonalne wyniki. Dopiero zastosowanie tzw. wariantu europejskiego, czyli przeliczanie wyników głosowania na mandaty w skali całego województwa, pozwala na uzyskanie najbardziej proporcjonalnych wyników wyborów³².

IV

Powyższe stwierdzenie wydaje się uzasadnione także z punktu widzenia istoty samorządu województwa. Jak stanowi art. 16 ust. 1 Konstytucji RP, ogół mieszkańców jednostek zasadniczego podziału terytorialnego stanowi z mocy prawa wspólnotę samorządową, która jest podmiotem prawa publicznego i prywatnego. Ten korporacyjny charakter jednostki samorządu terytorialnego nie oznacza, że jako podmiot tożsama jest z jej substratem osobowym. Innymi słowy, osobowość prawna każdej jednostki samorządu terytorialnego nie równa się sumie osobowości wszystkich podmiotów tworzących daną wspólnotę samorządową³³. Z tego punktu widzenia należy uznać, że samorządowa wspólnota województwa nie jest sumą wspólnot poszczególnych powiatów. A skoro tak, to oparcie wyborów radnych do sejmików województw o okręgi wyborcze pokrywające się z granicami powiatów nie wydaje się zasadne. Radni sejmiku województwa dysponują mandatem wolnym, a co za tym idzie nie są reprezentantami swoich wyborców oraz swoich okręgów wyborczych, lecz ogółu mieszkańców województwa i mają za zadanie kierować się dobrem całego województwa, a nie tylko swoich powiatów³⁴.

³² Choć oczywiście również w tym wariantcie występują dość wysokie wyniki IG, jak np. w województwach małopolskim czy podkarpackim, co jest spowodowane relatywnie dużą liczbą głosów „zmarowanych”.

³³ W. Miemiec, M. Miemiec, *Podmiotowość publicznoprawna gminy*, „Samorząd Terytorialny” 1991, nr 11–12, s. 16; A. Skoczylas, W. Piątek, *Komentarz do art. 16 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucja RP...*, Nb 34; H. Izdebski, *Komentarz do Konstytucji RP. Art. 15, 16, 163–172*, Warszawa 2020, s. 110–112; P. Sarnecki, *Komentarz do art. 16*, [w:] *Konstytucja RP. Komentarz*, red. L. Garlicki, M. Zubik, t. 1, Warszawa 2016, s. 473–474.

³⁴ Por. art. 23 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (t.j. Dz.U. 2024, poz. 566); J. Matfiejuk, *Status prawny radnych jednostek samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Z zagadnień współczesnych społeczeństw demokratycznych*, red. A. Jamróz, S. Bożyk, Białystok 2006, s. 223; J.Z. Sobczak, *Status prawny marszałka województwa. Zagadnienia wybrane*, Lublin 2021, s. 28.

W związku z tym zasadna wydaje się zmiana zasad wyboru radnych sejmikowych tak, by o ich wyborze decydowały wyniki głosowania na listy kandydatów w skali całego województwa, a nie w skali poszczególnych okręgów wyborczych.

Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że obecny podział na okręgi wyborcze funkcjonuje już od ponad 20 lat³⁵. W trakcie tego okresu dokonywano jedynie drobnych korekt związanych ze zmianą liczby radnych niektórych sejmików w związku ze zmianą liczby mieszkańców województw³⁶. Sama idea podziału województw na okręgi wyborcze nawiązywała w dużej mierze do granic „małych” województw sprzed reformy administracyjnej z 1998 r. i w ten sposób realizowała potrzebę odpowiedniej reprezentacji „starych” województw w sejmiku „nowego” województwa. Wydaje się, że po upływie ponad 25 lat od reformy administracyjnej taka potrzeba nie jest już znacząca, możliwa jest zatem rezygnacja z zasady wyboru radnych w ramach okręgów wyborczych.

V

Proponowane w niniejszym opracowaniu rozwiązanie zakładające wprowadzenie zasady ustalania wyników wyborów do sejmiku w oparciu o wyniki głosowania w skali województwa wydaje się optymalne z punktu widzenia zwiększenia proporcjonalności wyborów, przy jednoczesnym zachowaniu zasady startu kandydatów w ramach okręgów wyborczych. W tej propozycji stosowana jest obiektywna reguła, zgodnie z którą wszyscy wybrani radni zostaliby wybrani do sejmiku dzięki dobremu wynikowi ich komitetu w skali całego województwa, a nie tylko jednego okręgu, co powinno być czytelne i dla kandydatów, i dla wyborców. Należy zauważyć, że obecnie wyborca głosujący na listę komitetu, który zwykle nie zdobywa mandatu w danym okręgu, może być zniechęcony do kolejnego udziału w wyborach, skoro okazuje się, że jego głos „przepadł”. W przedstawionej propozycji zmiany obecnych unormowań na metodę „europejską” głos wyborcy co do zasady nie „przepada”, pod warunkiem że lista popieranego przez niego komitetu przekroczy ustawowy próg wyborczy. Jeżeli ten warunek zostanie spełniony, jego głos przyczyni się do wyboru kandydata z tego samego komitetu, choć startującego w innym okręgu wyborczym. Tym samym zastosowanie tego wariantu pozwala na lepsze oddanie preferencji politycznych wyborców. Równocześnie nie następują zmiany obowiązujących już od ponad

³⁵ M. Granat, *Prawo konstytucyjne z pytaniami i odpowiedziami*, Warszawa 2022, s. 450.

³⁶ Por. zestawienie liczby radnych i liczby okręgów wyborczych z wyborów samorządowych w 2002 r. Państwowa Komisja Wyborcza, *Wybory do sejmików województw: dane o komitetach, listach i kandydatach*, <https://wybory2002.pkw.gov.pl/sejmik/dk1/index.html> (dostęp: 27.04.2024).

20 lat granic okręgów wyborczych, co mogłoby utrudniać prowadzenie kampanii wyborczej przez poszczególnych kandydatów i osłabiać ich kontakt z wyborcami.

Przedstawione w opracowaniu wyniki badań dotyczących proponowanej zmiany zasad wybierania radnych do sejmików województw stanowią jedynie przyczynek do dyskusji nad strukturą okręgów wyborczych i zasadami prawa wyborczego w wyborach samorządowych. Wydaje się jednak, że już teraz można sformułować postulat, iż konieczne jest dokonanie nowelizacji przepisów Kodeksu wyborczego w zakresie sposobu ustalania wyników wyborów do sejmików województw w celu zapewnienia rzeczywistej proporcjonalności tych wyborów.

Bibliografia

- Chmaj M., *Ewolucja zasady wyborów proporcjonalnych w polskim prawie wyborczym do Sejmu po 1989 r.*, [w:] *25 lat demokratycznego prawa wyborczego i organów wyborczych w Polsce (1991–2016)*, red. W. Hermeliński, B. Tokaj, cz. 2, Warszawa 2016.
- Chmaj M., Skrzydło W., *System wyborczy w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2015.
- Czarny P., *Komentarz do art. 96*, [w:] *Konstytucja RP. Komentarz*, t. 2: *Komentarz do art. 87–243*, red. M. Safjan, L. Bosek, LEX/el. 2016.
- Flis J., Michalak B., „Minimalne” manipulacje, czyli konsekwencje polityczne zmiany struktury okręgów wyborczych w wyborach do Sejmu RP, „Decyzje” 2019, nr 31, DOI: <https://doi.org/10.7206/DEC.1733-0092.122>.
- Gallagher M., *Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems*, “Electoral Studies” 1991, vol. 10(1), DOI: [https://doi.org/10.1016/0261-3794\(91\)90004-C](https://doi.org/10.1016/0261-3794(91)90004-C).
- Garlicki L., *Komentarz do art. 96*, [w:] *Konstytucja RP. Komentarz*, red. L. Garlicki, t. 1, Warszawa 1999.
- Granat M., *Prawo konstytucyjne z pytaniami i odpowiedziami*, Warszawa 2022.
- Izdebski H., *Komentarz do Konstytucji RP. Art. 15, 16, 163–172*, Warszawa 2020.
- Lijphart A., *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies 1945–1990*, Oxford 1994, DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198273479.001.0001>.
- Matfiejuk J., *Status prawny radnych jednostek samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Z zagadnień współczesnych społeczeństw demokratycznych*, red. A. Jamróz, S. Bożyk, Białystok 2006.
- Michalak B., *Czy duże okręgi wyborcze zawsze zwiększają proporcjonalność wyborów? Nowe dowody z polskich wyborów parlamentarnych*, „Decyzje” 2016, nr 25.
- Michalak B., *(Dys)proporcjonalność polskich wyborów samorządowych*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2021, nr 4, DOI: <https://doi.org/10.15804/ppk.2021.04.16>.
- Michalak B., *Próg naturalny*, [w:] *Leksykon prawa wyborczego i referendalnego oraz systemów wyborczych*, red. A. Sokala, P. Uziębło, B. Michalak, Warszawa 2013.
- Miemiec W., Miemiec M., *Podmiotowość publicznoprawna gminy*, „Samorząd Terytorialny” 1991, nr 11–12.
- Nohlen D., *Prawo wyborcze i system partyjny. O teorii systemów wyborczych*, Warszawa 2004.

- Państwowa Komisja Wyborcza, *Wybory do sejmików województw: dane o komitetach, listach i kandydatach*, <https://wybory2002.pkw.gov.pl/sejmik/dk1/index.html> (dostęp: 27.04.2024).
- Rulka M., *Okręgi wyborcze a zasada proporcjonalności i równości prawa wyborczego*, „Prawo i Polityka” 2010, nr 2.
- Sarnecki P., *Komentarz do art. 16*, [w:] *Konstytucja RP. Komentarz*, red. L. Garlicki, M. Zubik, t. 1, Warszawa 2016.
- Skoczylas A., Piątek W., *Komentarz do art. 16 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucja RP. Komentarz*, t. 2: *Komentarz do art. 87–243*, red. M. Safjan, L. Bosek, LEX/el. 2016.
- Sobczak J.Z., *Status prawny marszałka województwa. Zagadnienia wybrane*, Lublin 2021.
- Urbaniak K., *Konstytucyjna zasada proporcjonalności wyborów i jej implementacja w prawie wyborczym do Sejmu RP*, [w:] *Konstytucja w państwie demokratycznym*, red. S. Patyra, M. Sadowski, K. Urbaniak, Poznań 2017.
- Urbaniak K., *Zasada proporcjonalności w samorządowym prawie wyborczym*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2018, nr 4, DOI: <https://doi.org/10.15804/ppk.2018.04.03>.
- Woźnicki M., *Ewolucja podstawowych zasad polskiego prawa wyborczego w wyborach do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego i w wyborach parlamentarnych w Polsce po 1989 r.*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2020, nr 1, DOI: <https://doi.org/10.15804/ppk.2020.01.04>.
- Zubik M., *Na temat konstytucyjnych aspektów zasady proporcjonalności wyborów do Sejmu RP (art. 96 ust. 2 Konstytucji)*, „Przegląd Sejmowy” 2001, nr 1.

Abstrakt: Przedmiotem artykułu jest analiza wpływu wielkości okręgów wyborczych w wyborach do sejmików województw na przestrzeganie zasady proporcjonalności wyborów. Jako hipotezę badawczą przyjęto, że istnienie aż 85 okręgów wyborczych w wyborach do sejmików województw w Polsce jest jednym z powodów występowania „dysproporcjonalności” tych wyborów. W celu weryfikacji tej hipotezy przedstawiono wyniki badań dotyczących wpływu wielkości okręgów wyborczych na wyniki wyborów do sejmików z 2024 r., uwzględniających kwestię stosowania metod d’Hondta oraz tzw. zmodyfikowanej Sainte-Laguë, a także propozycję ustalania wyników wyborów w oparciu o wyniki głosowania w skali województw, a nie w skali okręgów wyborczych.

Słowa kluczowe: wybory; okręgi wyborcze; sejmik województwa; wybory proporcjonalne; metoda d’Hondta; wybory samorządowe

Abstract: The subject of the article is the analysis of the influence of the size of constituencies in elections to the voivodeship assemblies on the observance of the principle of proportionality in elections. It was assumed as a research hypothesis that the existence of as many as 85 constituencies in elections to the voivodeship assemblies in Poland causes in practice the occurrence of “disproportionality” of these elections. In order to verify this hypothesis, the author presented the results of research on the impact of the size of constituencies on the results of the 2024 elections to the voivodeship assemblies, addressing the issue of using the d’Hondt and the so-called “modified” Sainte-Laguë methods, as well as a proposal to determine election results based on provincial rather than constituencies’ voting results.

Keywords: elections; constituencies; voivodeship assembly; proportional elections; d’Hondt method; local elections

